

۱۵۲۰۹.۴
۹۶, ۵/۲۹

بسم الله الرحمن الرحيم

خاستگاه‌های اختلاف در فقه امامیه

(با رویکرد به آراء فقهای معاصر)

خدیجه حامدی

(استاد حوزه علمیه)

آرشیو
کتابخانه

۱۳۹۶

سرشناسه	:	حامدی، خدیجه، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	:	خاستگاه‌های اختلاف در فقه (امامیه با رویکرد به آراء فقهای معاصر) / خدیجه حامدی.
مشخصات نشر	:	تهران: اوستای پارسیان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۱۸۰ ص.
شابک	:	978-600-97359-7-6
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	فتوهای شیعه -- قرن ۱۴ -- نقد و تفسیر
موضوع	:	Fatwas, Shiites -- 20th century -- Criticism and interpretation
موضوع	:	فقه جمعری -- قرن ۱۴، Islamic law, Ja'fari -- 20th century
موضوع	:	فقه تطبیقی، Islamic Law, Comparative
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۶۹/۱۸۳۰، ۲خ/ح
رده بندی دیویی	:	۳۴۱/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۷۹۰۸۷

عنوان: خاستگاه‌های اختلاف در فقه

امامیه با رویکرد به آراء فقهای معاصر

مؤلف: خدیجه حامدی

چاپ/صحافی: ناژو

طراح جلد: عباس خدایی

نوبت چاپ: اول / تابستان ۱۳۹۶

تیراژ: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۳۵۹-۷-۶

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

اوستای
پارسیان

نشانی: تهران، میدان انقلاب،

ابتدای خیابان جمالزاده جنوبی،

پلاک ۱۲۹، طبقه سوم، واحد ۵،

انتشارات اوستای پارسیان

تلفن: ۰۲۱-۶۶۵۷۲۰۱۲

همراه: ۰۹۰۱ ۰۹۰۱ ۰۶۵

حق چاپ محفوظ و در اختیار ناشر است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	مقدمه مؤلف
بخش اول: مبانی و سیر تاریخی بحث	
۱۳	فصل اول: معناشناسی واژه فقه و مفاهیم مرتبط
۱۳	۱- واژه فقه در لغت و اصطلاح
۱۵	۲- واژه اختلاف در لغت و اصطلاح
۱۶	۳- واژه حاشیه در لغت و اصطلاح
۱۷	فصل دوم: اختلاف آراء و احادیثی آن در فقه امامیه
۱۷	گفتار اول: سیر تاریخی اختلاف آراء
۲۰	گفتار دوم: ثبات و تغییر در احکام
۲۱	۱- مفاهیم بنیادین در ثبات و تغییر احکام
۲۲	۲- بیان دیدگاه‌ها در ثبات و تغییر احکام
۳۲	الف- دیدگاه علامه و شهید مطهری
۳۵	ب- دیدگاه محقق نائینی
۳۶	ج- دیدگاه شهید صدر (ره)
۳۷	د- دیدگاه حضرت امام خمینی (ره)
۳۹	۳- تحلیل و بررسی دیدگاه‌ها
بخش دوم: عوامل درون فقهی در تبیین اختلافات	
۴۵	فصل اول: اختلاف دیدگاه در منابع و مستندات فقهی
۴۵	گفتار اول: اختلاف در منابع اصلی فقه
۴۶	۱- اختلاف در تعداد و تفسیر منابع
۴۶	الف- انحصار منابع علم فقه به کتاب و سنت
۴۶	ب- افزودن عقل به کتاب و سنت
۴۷	ج- افزودن سیره عقلا و سایر منابع تبعی به کتاب و سنت

۵۳	• نمره فقهی.....
۵۳	خرید و فروش اعضای بدن.....
۵۴	۲- اختلاف در شرایط اعتبار منابع.....
۵۵	• نمره فقهی.....
۵۶	گفتار دوم: اختلاف در منابع تبعی.....
۵۶	۱- شهرت و تأثیر آن در اختلافات فقهی.....
۵۷	الف- حجیت یا عدم حجیت شهرت فتوایی (اختلاف در حجیت شهرت فتوایی).....
۶۰	ب- شهرت فتوایی و تأثیر آن در اختلافات فقهی.....
۶۱	ج- شهرت عملی و انحصار خبر ضعیف السند.....
۶۳	• نمره فقهی.....
۶۴	۲- عرف و تأثیر آن در اختلافات فقهی.....
۶۶	حجیت عرف.....
۷۲	تفاوت دیدگاه ها در کاربردهای عرف و تأثیر آن در آراء فقهی.....
۷۲	الف- مرجعیت عرف در تفسیر مفردات و شناخت موضوعات عرفی.....
۷۵	ب- شناخت مفاهیم و دلالت الفاظ.....
۷۷	ج- مراجعه به عرف در تطبیق مفاهیم عرفی بر مصادیق.....
۸۰	د- عرف خبره و کارشناس.....
۸۱	• نمره فقهی.....
۸۱	- استصناع.....
۸۱	- تعدد دیه در جنایت منجر به ناشنوایی.....
۸۵	فصل دوم: بررسی مبانی فقهی در تبیین اختلافات.....
۸۵	گفتار اول: مبانی اصولی و تأثیر آن در اختلافات فقهی.....
۸۶	۱- اختلاف در اجتماع امر و نهی.....
۸۸	۲- اشتراک احکام بین عالم و جاهل.....
۹۰	۳- مسئله ترتب و نظریه خطابات قانونیه.....

- ۴- مسأله تنجز علم اجمالی..... ۹۲
- نمره فقهی..... ۹۳
- ۵- شرط قدرت در تکلیف..... ۹۳
- گفتار دوم: مبانی کلامی..... ۹۴
- ۱- حسن و قبح عقلی..... ۹۵
- الف- ملازمه میان حسن و قبح عقلی و وجوب و حرمت..... ۹۶
- ۱- جمود بر دین نقلی..... ۹۷
- ۲- عقل گرایان فراطبی..... ۹۷
- ۳- عقل گرایان معتدلا..... ۹۷
- نمره فقهی..... ۹۸
- و- وجوب عقلی یا شرعی توبه..... ۹۸
- حرمت تقویت ملاک لازم الاستیفاء..... ۹۸
- ب- حسن عدل و قبح ظلم..... ۹۹
- ج- قبح عقاب بلا بیان (برائت عقلی)..... ۱۰۱
- د- تکلیف بما لایطاق..... ۱۰۱
- و- حسن شکر منعم..... ۱۰۳
- ۲- قاعده لطف و تأثیر آن در آراء فقهی..... ۱۰۴
- نمره فقهی..... ۱۰۴
- ۳- عصمت و تأثیر آن در آراء فقهی..... ۱۰۵
- ۴- علم امام (ع) و تأثیر آن در آراء فقهی..... ۱۰۶
- گفتار سوم: مبانی علم رجال و تأثیر آن در آراء فقهی..... ۱۰۹
- تأثیر سند در اختلافات فقهی..... ۱۱۰
- نمره فقهی..... ۱۱۱
- حدیث باب تیمم..... ۱۱۱
- نگاه کردن به زنان روستا نشین..... ۱۱۲

- ۱۱۳..... - طفل متولد از تلقیح مصنوعی با نطفه بیگانه.....
- ۱۱۳..... ۲- سببای وثوق صدوری و تأثیر آن در اختلافات.....
- ۱۱۴..... • ثمره فقهی.....
- ۱۱۴..... - اختلاف در حکم لباس زن مریه.....
- ۱۱۴..... - اختلاف در حکم روزه ی عاشورا.....
- ۱۱۵..... - اختلاف در حکم استبراء و استقبال قبله در حال تخلی.....
- ۱۱۵..... - سهم سات.....
- ۱۱۶..... گفتار چهارم: مبانی فقه حدیث.....
- ۱۱۶..... ۱- فهم مفردات و تأثیر آن در آراء فقهی.....
- ۱۱۷..... دیدگاه ها در فهم معانی و تسلیم افتاد.....
- ۱۱۸..... • ثمره فقهی.....
- ۱۱۸..... - اختلاف در آهنی بودن وسیله ذبح.....
- ۱۲۰..... ۲- اسباب ورود حدیث:.....
- ۱۲۱..... • ثمره فقهی بحث.....
- ۱۲۱..... - ادعای مهر پس از مرگ شوهر.....
- ۱۲۱..... - نقاشی صور ذی الروح.....
- ۱۲۲..... ۳- نقل به معنا.....
- ۱۲۳..... - نقل به معنا و تأثیر آن در اختلافات فقهی.....
- ۱۲۵..... ۴- آسیب شناسی فهم احادیث.....
- ۱۲۶..... الف- تصحیف و تأثیر آن در آراء فقهی.....
- ۱۲۷..... ثمرات فقهی یا پیامدهای تصحیف.....
- ۱۲۸..... - ازدواج دختره باکره و اذن ولی.....
- ۱۳۱..... ب- تقطیع.....
- ۱۳۲..... تقطیع نادرست و تأثیر آن در آراء فقهی.....
- ۱۳۲..... • ثمره فقهی.....

۱۳۲	وقت فوت فضیلت نماز.....
۱۳۳	ج- اختلاف احادیث (تعارض اخبار).....
۱۳۴	۱- علل و عوامل اختلاف احادیث.....
۱۳۵	۱-۱- اختلاف در رفع تعارض اخبار.....
۱۳۶	• نمره فقهی.....
۱۳۷	۲-۲- تقیه.....
۱۳۸	• نمره فقهی.....
۱۳۹	- اختلاف در طهارت و نجاست مسکرات.....
۱۳۹	- اختلاف در حکم ذبحه اهل کتاب.....
۱۴۰	- نشستن بعد از سجده در رکعت اول و سوم نماز..... بفشر سوم: امل بیرون فقهی و تأثیر آن در اختلافات
۱۴۱	فصل اول: عوامل فردی و علمی.....
۱۴۲	گفتار اول: عوامل فردی.....
۱۴۲	۱- محیط تولد و رشد.....
۱۴۳	۲- احوال شخصیه.....
۱۴۴	۳- منافع مادی و شخصی.....
۱۴۴	گفتار دوم: عوامل علمی.....
۱۴۶	فصل دوم: عوامل اجتماعی و شرایط زمان و مکان.....
۱۴۹	۱- مکتب قم (مدرسه قم).....
۱۵۲	۲- مکتب نجف (مدرسه نجف).....
۱۵۵	گفتار دوم: بررسی ظروف و شرایط زمانی- مکانی و تأثیر آن در اختلاف آراء.....
۱۵۷	۱. تأثیر زمان و مکان در صدق موضوع.....
۱۵۷	مسئله شطرنج.....
۱۵۸	۲. تأثیر زمان و مکان در ملاک احکام.....
۱۵۹	• نمره فقهی.....

- ۱۵۹ حرمت جواز استفاده از خون و بیع آن
- ۱۶۰ ۳. تأثیر زمان و مکان در نحوه (کیفیت) اجرای حکم
- ۱۶۰ ۴. تأثیر زمان و مکان در شکل اجرای حکم
- ۱۶۱ ۵. تأثیر زمان و مکان و احکام حکومتی
- ۱۶۲ • ثمره فقهی
- ۱۶۲ سیاست های جمعیتی و کنترل موالید
- ۱۶۳ - تشریح (تألیف) کافی
- ۱۶۵ - تغییر جنسیت
- ۱۶۷ فهرست منابع و مآخذ

مقدمه مؤلف

فقه به عنوان یکی از علوم اسلامی که برگرفته از سرچشمه‌ی وحی و نبوت الهی است، در پرتو هدایت ائمه معصومین (علیهم‌السلام) بیانگر احکام متعالی مسیر زندگی دینی در حیات فردی و اجتماعی مسلمین است و فقیه به دنبال دستیابی به این احکام با استنباط از منابع و ادله می‌پردازد لذا این علم همانند بسیاری از علوم استدلالی همواره معرکه‌ی تضارب آراء و اندیشه‌های گوناگون بوده چرا که اختلاف در اندیشه، با نهاد انسان و با تفاوت‌هایی که در درک و استنباط و توانایی و گرایش‌ها میان افراد بشر وجود دارد سازگار است. امیر المؤمنین علی (ع) در وصیت‌نامه‌ی خویش به محسن بن حنفیه می‌نویسد: اقوال و نظرات مردمان را با یکدیگر جمع کن، سپس هر کدام را که به صواب و درستی رسید؛ راست برگزین و هر کدام را که مشکوک است، رها کن، تا این که می‌فرماید: "خود را به خطر انداخته است کسی که به رأی خویش بسنده کند و هر کس که پذیرای آرای مختلف باشد لغزش‌گاه‌ها را می‌شناسد."^۱

بنابراین اصل وجود اختلاف آراء در علوم و از جمله در فقه امری محسوس و بدیهی است که مورد قبول همه‌ی اندیشمندان و بزرگان است، لکن مبحث اصلی، در علل و مسایب این اختلافات است و نیز پاسخ به برخی شبهات مطرح در بین جوانان که چرا با وجود اینکه منبع و سرچشمه‌ی آراء فقهای امامیه واحد است و پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) مفسر دین و شریعت می‌باشند، در بین آراء و نظرات فقها و علمای عظام اختلاف وجود دارد؟ چرا فقهی در یک مسئله امری را واجب و فقهی دیگر در همان مسئله آن را مستحب می‌داند. علاوه بر این امر با توجه به گسترش حوزه‌ی دانش بشری و ظهور دستاوردهای نو در قلمرو علوم تجربی، مسائل و موضوعات پیچیده فقهی بسیاری پدیدار گشته که به دنبال بیان حکم آن‌ها دیدگاه‌های متفاوتی از

۱. محمدحسن، فیض کاشانی، ۱۴۰۶، الوافی، مصحح ضیاء الدین حسینی اصفهانی، چاپ اول، اصفهان، کتابخانه امیرالمؤمنین، ص ۲۱.

سوی علما مطرح شده است، لذا تبیین صحیح منشأ این اختلافات با توجه به اهمیت این مسئله در نوع نگرش به تعدد فتوای فقهی و با توجه به گستردگی مباحث فقهی در عصر حاضر، در ارائه ی راه حلی کارساز برای رفع خلاءها و معضلات فقهی و اصولی از اهمیت به سزایی برخوردار است. از این رو در این نوشتار سعی شده است به مهمترین علل و بستر این اختلافات پرداخته شود و بدین وسیله در ضمن پاسخ گویی به برخی از شبهات مطرح شده در میان نسل جوان به امید حق تعالی طرحی اجمالی و نسبتاً منسجم در بیان علل و منشأ اختلافات فقهی در آراء علما را پیش روی علاقه مندان و پژوهشگران این عرصه قرار دهد. از این رو در بخش نخستین بعد از مفهوم شناسی بیان سیر تاریخی اختلافات فقهی ابتدا به تبیین و تعیین محدوده ی مشروعیت اجتهاد پرداخته و سپس در بخش دوم بابت نگاه درون دینی به بیان مبانی تأثیرگذار در فرآیند اجتهاد می پردازیم، چرا که وقتی فقیه می خواهد استنباط کند استنباط را بر یک مبنا یا بر مبانی چندی استوار می کند که پایه های این استنباط خواهند بود، این پایه ها ممکن است از سنخ مباحث فقهی نباشند و در دانش دیگری مثل اصول، کلام، رجال، حدیث و ... بررسی شوند، لکن پس از تنقیح و تنزیه در فقه به عنوان مبانی فقها قرار می گیرند، مبانی که فقیه براساس آن ها فقه را سامان می دهد. سیر تاریخی بخش پایانی با نگاهی بیرون دینی و به دنبال نقش و تأثیر عوامل فردی و محیطی در ایجاد آراء فقهی به بیان می آید. برون فقهی پرداخته است. امید است این تحقیق مورد استفاده علاقه مندان قرار گرفته و انگیزه ای باشد برای شناخت مبانی، خصوصاً مناهج فقهی و اصولی علماء و بزرگان عرصه ی فقاہت تا حرکتی در جهت تقریب آراء فقهی ها در حوزه ی فقه میان طلاب علوم دینی صورت بگیرد و بدین ترتیب شاهد حضور فقه پویا و جواهری در معنای واقعی آن در تمام عرصه ها باشیم.